

## บทที่ 3

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) คณะผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (review literature) และการศึกษาประสบการณ์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาการศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงต่อชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมกรณีศึกษาพื้นที่น้ำท่วมจังหวัดอุบลราชธานี (A Study of Risk Management Model on Flood Prone Communities: A Case Study of Flood Prone in Ubon Ratchathani Province) โดยผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์เป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะศึกษาประสบการณ์การเผชิญปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วม และการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย 2) ระยะนำเสนอรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย และ 3) ระยะประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### **ระยะที่ 1 ระยะศึกษาประสบการณ์การเผชิญปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วม และการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย**

**วัตถุประสงค์ที่ 1** เพื่อศึกษาประสบการณ์การเผชิญปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วม และถอดบทเรียนรูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

การศึกษาดูงานการเผชิญปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย และศึกษาในรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ขณะเกิดภัยพิบัติ และหลังเกิดภัยพิบัติ นำไปสู่องค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบในการวางแผน การกำหนดแผนงาน การวางแผนนโยบายในการแก้ปัญหา ภัยพิบัติที่จะเกิดประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

**1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** กลุ่มผู้ประสบปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมในชุมชนชนบทพื้นที่ที่ศึกษาเป็นอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากบริบทของพื้นที่อำเภวารินชำราบ เป็นพื้นที่เศรษฐกิจกึ่งชุมชนเมือง ที่มีลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยได้ง่าย และในพื้นที่ได้ประสบกับภัยพิบัติน้ำท่วมเป็นระยะเวลาต่อเนื่องย้อนหลัง 2 ปี จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาดูงานการเผชิญปัญหาภัยพิบัติและรูปแบบการจัดการความเสี่ยงต่อชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วม และภาคีเครือข่าย มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (snowball sampling) โดยมีประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งเป็น 2 ภาคส่วน ได้แก่

1.1 ภาครัฐ และเอกชนที่ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดย เป็นกลุ่มบุคคลที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือ จำนวน 51 คน โดยมาจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 กระทรวงมหาดไทย ได้แก่ กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด/รองผู้ว่า เป็นประธานฯ) สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลเมืองวารินชำราบ กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น

1.1.2 กระทรวงกลาโหม ได้แก่ มณฑลทหารบกที่ 22 (ค่ายสรรพสิทธิประสงค์) และหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 56 สำนักงานพัฒนาภาค 5 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

1.1.3 ภาคประชาชน (NGO) ได้แก่ มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย เครือข่ายอาสาชุมชนป้องกันภัยพิบัติอุบลราชธานี เครือข่ายองค์กรชุมชนภาคอีสาน เครือข่ายมูลนิธิชุมชนไท เป็นต้น

1.1.4 ภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทในเครือ ซี แวลู จำกัด (มหาชน) บริษัทเอสโซ่ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

1.1.5 หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและสิ่งแวดลอม ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)

1.2 ตัวแทนประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 33 คน

**2. เครื่องมือวิจัย** เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (semi structured interview question) เพื่อศึกษาผลกระทบและการจัดการปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมของผู้ประสบปัญหาอุทกภัยในชุมชนชนบท การจัดระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการเกิดภัยพิบัติแบ่งได้เป็น 5 ระดับ ได้แก่

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ความเห็นระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ความเห็นระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ความเห็นระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ความเห็นระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ความเห็นระดับน้อยที่สุด

**3. การเก็บรวบรวมข้อมูล** เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) เพื่อศึกษาประสบการณ์การเผชิญปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว

**4. การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistic) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยหลักการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

## ระยะที่ 2 ให้นำเสนอรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

การดำเนินการในระยะนี้จะได้ (ร่าง) รูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย โดยศึกษาจากพื้นที่อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการประสบภัยน้ำท่วมในชุมชน เช่น ประชาชนที่ประสบปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมในชุมชนชนบท และภาคีเครือข่าย มีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (snowball sampling) โดยมีประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งเป็น 2 หน่วยงาน คือ

1.1 ภาครัฐ และเอกชนที่ให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดย เป็นกลุ่มบุคคลที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือ จำนวน 51 คน โดยมาจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 กระทรวงมหาดไทย ได้แก่ กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด/รองผู้ว่า เป็นประธานฯ) สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลเมืองวารินชำราบ กำนันและผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น

1.1.2 กระทรวงกลาโหม ได้แก่ มณฑลทหารบกที่ 22 (ค่ายสรรพสิทธิประสงค์) และหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 56 สำนักงานพัฒนาภาค 5 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

1.1.3 ภาคประชาชน (NGO) ได้แก่ มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย เครือข่ายอาสาชุมชนป้องกันภัยพิบัติอุบลราชธานี เครือข่ายองค์กรชุมชนภาคอีสาน เครือข่ายมูลนิธิชุมชนไท เป็นต้น

1.1.4 ภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทในเครือ ซี แวลู จำกัด (มหาชน) บริษัทเอสโซ่ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

1.1.5 หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)

1.2 ตัวแทนประชาชนในหมู่บ้าน จำนวน 33 คน

2. เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (semi structured interview question) เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากน้ำท่วม ในจังหวัดที่ประสบอุทกภัยที่รุนแรงและติดต่อกันเป็นเวลา 2 ปี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับข้อมูลหลัก (key informants) ทุกส่วน เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยหลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation)

### ระยะที่ 3 ระยะประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทยในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ขณะเกิดภัยพิบัติ และหลังเกิดภัยพิบัติ เพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบในการวางนโยบาย การกำหนดแผนงาน ในการแก้ปัญหา

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม จำนวน 4 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยมีคุณสมบัติดังนี้

1.1.1 เป็นผู้เชี่ยวชาญมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการภัยพิบัติ

1.1.2 เป็นผู้ที่เคยศึกษาเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ หรือมีส่วนในการจัดการภัยพิบัติ

2. เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi structured interview question) ร่วมกับแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย เพื่อใช้ในการประเมินความเหมาะสมด้านการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วม

โดยประเมินตามมาตรฐานค่า 4 ระดับ โดย

ระดับ 4 หมายถึง ประเด็นดังกล่าวมีความเหมาะสมมาก

ระดับ 3 หมายถึง ประเด็นดังกล่าวมีความเหมาะสมปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ประเด็นดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาทบทวนและปรับปรุง

ระดับ 1 หมายถึง ประเด็นดังกล่าวไม่เหมาะสม

และแบ่งระดับการแปลความหมายระดับความเหมาะสมได้ดังนี้ (บุญชม, 2535)

3.51 – 4.00 = มากที่สุด

2.51 – 3.50 = มาก

1.51 – 2.50 = ปานกลาง

1.00 – 1.50 = น้อย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่ม (Focus group) และการสนทนากลุ่ม (In-depth interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติน้ำท่วม และการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของการ

ใช้รูปแบบ เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติน้ำท่วมในประเทศไทย

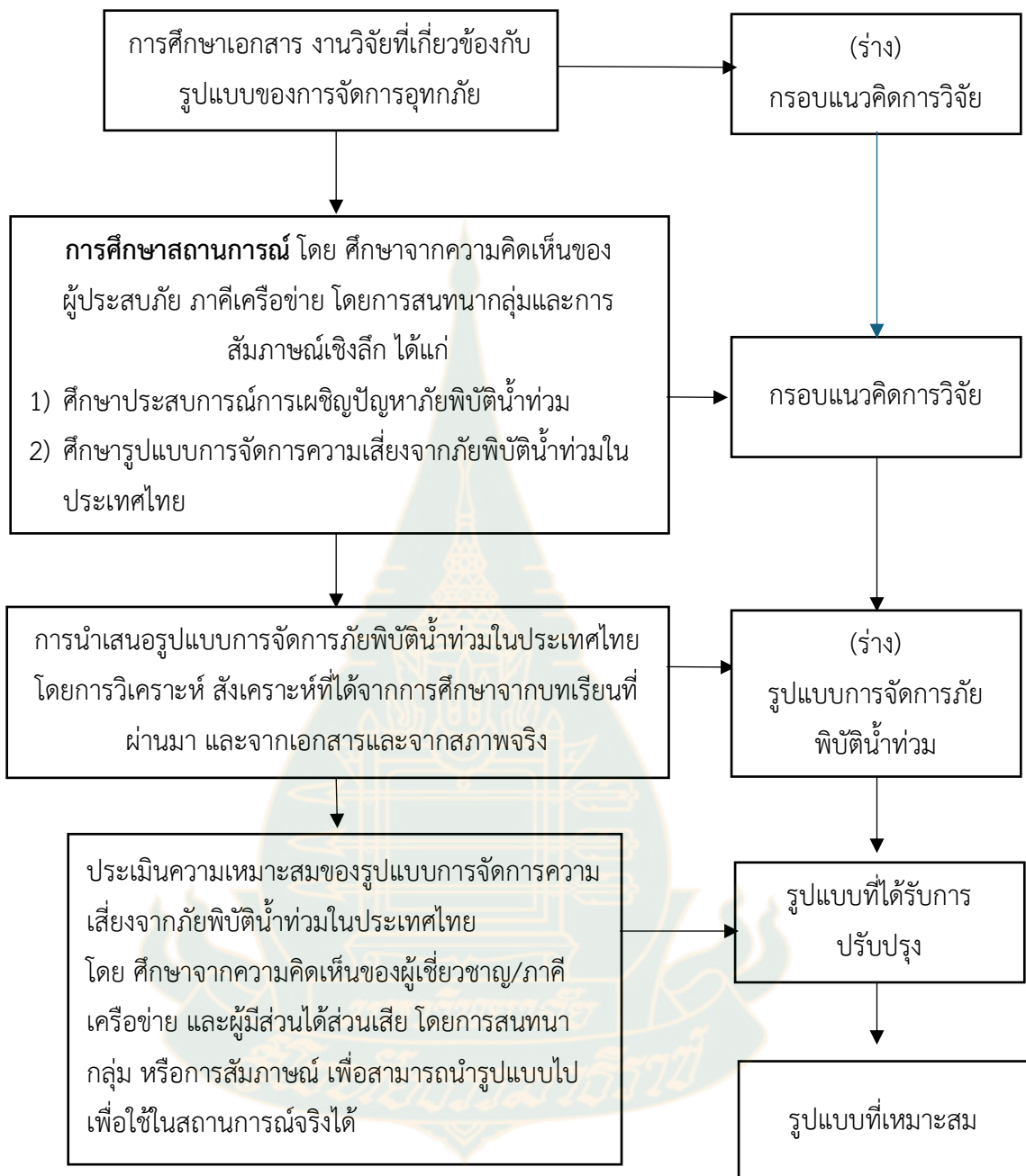
**4. การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มร่วมกับการประเมินความเหมาะสมตามแนวทางการประเมิน นำมาวิเคราะห์โดยหลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

#### **การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย**

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือวิจัยเรียบร้อยแล้ว ได้นำเครื่องมือให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการภัยพิบัติ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา และนำมาคำนวณหาค่าค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index = CVI) เป็นค่าที่ยอมรับได้คือ 0.95 ซึ่งถือว่าเป็นค่าที่ยอมรับได้ (Polit and Beck, 2012: 337)



ขั้นตอนการศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงต่อชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วม



ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการศึกษารูปแบบการจัดการความเสี่ยงต่อชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมในประเทศไทย

ตารางที่ 3.1 แสดงวัตถุประสงค์ ตัวแปร การเก็บข้อมูล เครื่องมือวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลและผลลัพธ์

วัตถุประสงค์การวิจัย	ตัวแปร/ประเด็นที่ศึกษา	การเก็บรวบรวมข้อมูล	เครื่องมือวิจัย	ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง	การวิเคราะห์ข้อมูล	ผลลัพธ์
1. เพื่อศึกษาประสบการณ์การเผชิญปัญหาภัยพิบัติ น้ำท่วม และรูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย	- ประสบการณ์การเผชิญปัญหาภัยพิบัติ น้ำท่วม - รูปแบบการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ	- ประชุมกลุ่ม (Focus group) - สัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview)	- ข้อคำถามกึ่งโครงสร้าง - แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	- กลุ่มผู้ประสบปัญหาภัยพิบัติ - หน่วยงานภาครัฐ (ส่วนภูมิภาคและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) - ตัวแทนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	- content analysis	- ข้อมูลสถานการณ์ความเสี่ยงจากภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย ด้านการเผชิญปัญหาและการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วม
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย	- รูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย	- ประชุมกลุ่ม (Focus group)	- ข้อคำถามกึ่งโครงสร้าง	- กลุ่มผู้ประสบปัญหาภัยพิบัติ - หน่วยงานภาครัฐ (ส่วนภูมิภาคและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) - ตัวแทนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	- content analysis - การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation)	- ได้รูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย
3. เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วมในประเทศไทย	ความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วม	- ประชุมกลุ่ม (Focus group) - สัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview)	- ข้อคำถามกึ่งโครงสร้าง - แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	- ผู้ทรงคุณวุฒิ - หน่วยงานภาครัฐ (ส่วนภูมิภาคและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น) - ตัวแทนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน - กลุ่มผู้ประสบปัญหาภัยพิบัติ	- content analysis	รูปแบบการจัดการภัยพิบัติ น้ำท่วมที่เหมาะสม

## บทบาทผู้ช่วยนักวิจัย (Research assistance role)

1. ประสานผู้ทรงคุณวุฒิทุกคน เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเข้าร่วมวิพากษ์รูปแบบการบริหารจัดการภัยพิบัติ ทั้งในการกำหนดวันนัด สถานที่ และอำนวยความสะดวกเรื่องเอกสารและอื่นๆ
2. รวบรวมรายชื่อผู้ร่วมโครงการวิจัยทุกกลุ่ม ประสานงานกับผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนในการเข้าร่วมกิจกรรมและการเตรียมความพร้อมทั้งด้านเอกสารและขั้นตอนการเก็บข้อมูล
3. เตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องทุกฉบับ ตรวจสอบเอกสาร เช่น แบบบันทึกข้อมูลผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอน
4. ช่วยดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ตามข้อกำหนดในโครงร่างการวิจัย (Protocol) และตามแผนปฏิบัติการร่วมกับทีมวิจัยและทีมชุมชน
5. ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการคงอยู่ของผู้ร่วมโครงการวิจัยให้ครบและครอบคลุมตามแผนปฏิบัติการการศึกษาวิจัย
6. ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการคงอยู่ของอาสาสมัครในโครงการวิจัย เช่น ช่วยแจ้งเตือนนัด เป็นต้น
7. เก็บข้อมูลการศึกษาวิจัยจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยให้เป็นระบบ ระเบียบ เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการสรุปผลการวิจัย
8. เก็บข้อมูลการศึกษาวิจัยจากผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย และอำนวยความสะดวกในการจัดเตรียมการระดมสมองเพื่อวิพากษ์รูปแบบ เตรียมเอกสาร สรุปประเด็น และนำเข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัย
9. สรุปรายงานการประชุม
10. ช่วยรวบรวมข้อมูล และเตรียมข้อมูลนำเสนอที่ประชุม OU 5
11. ถอดข้อความและแยกตามประเด็น

## การพิทักษ์สิทธิผู้ร่วมโครงการวิจัย

ทีมผู้วิจัยเสนอโครงร่างการวิจัยต่อคณะกรรมการจริยธรรมของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลในพื้นที่ที่เป็นส่วนศึกษาและเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ร่วมโครงการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยทำจดหมายแนะนำตัวและทีมผู้วิจัยกับประชากรที่ใช้ในการศึกษาชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยด้วยตนเองโดยความสมัครใจ ซึ่งผู้ร่วมวิจัยสามารถออกจากกรวิจัยได้ตลอดเวลา โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ผู้ที่สมัครใจจะเข้าร่วมในการศึกษาวิจัยจะต้องอ่านคำชี้แจงและเซ็นชื่อในใบยินยอมของผู้ร่วมเข้าโครงการวิจัยก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล